

Wojciech Góralski

Uprawnienia udzielone trybunałom kościelnym w Belgii oraz Anglii i Walii w zakresie procesu małżeńskiego

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 17/3-4, 107-115

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

**UPRAWNIENIA UDZIELONE TRYBUNAŁOM KOŚCIELNYM BELGII
ORAZ ANGLII I WALII W ZAKRESIE PROCESU MAŁŻEŃSKIEGO**

Treść: Wstęp. I. Uprawnienia udzielone trybunałom Belgii. II. Uprawnienia udzielone trybunałom Anglii i Walii. Zakończenie.

Wstęp

Dokonująca się ewolucja małżeńskiego prawa procesowego osiągnęła ostatnio pewien etap, jaki stanowi wydane w dniu 28 marca 1971 r. motu proprio *Causas matrimoniales*¹. Nim jednak doszło do wydania tego dokumentu, Konferencje Biskupów wielu krajów zwracały się do Stolicy Apostolskiej o przyznanie trybunałom kościelnym swoich terytoriów specjalnych norm, które by uchyliły niektóre przepisy prawa kodeksowego (w grupie kan. kan. 1960—1992) oraz instrukcji *Provida*, i przyczyniły się w ten sposób do skrócenia i uproszczenia procedury w sprawach małżeńskich. Poza tym wielu kanonistów a także praktyków sądowych, a zwłaszcza oficjalów, postulowało — w latach sześćdziesiątych — reformę procesu w wymienionych sprawach².

Jako pierwsza, z oficjalnym wnioskiem o uproszczenie postępowania w sprawach małżeńskich, zwróciła się do Stolicy Apostolskiej, w r. 1969, Konferencja Episkopatu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Stolica Apostolska (Urząd dla Międzynarodowych Spraw Kościoła), przychylając się do prośby, udzieliła — w dniu 28 kwietnia 1970 r. — diecezjom tego kraju specjalnych norm³. W dniu

¹ AAS 63 (1971) 441—446; Por. Lefebvre C., *Il motu proprio „Causas matrimoniales”*, Torino 1972, s. 24.

² Por. Lefebvre C., dz. cyt., s. 22; Por. *Entschliessungen der Deutschen Offizialenkonferenz 1966 zur Reform des Eheprozessrechts*, Archiv für Katholisches Kirchenrecht 136 (1967) 40—45.

³ Por. Pieronek T., *Normy postępowania w sprawach małżeńskich wydanych przez Stolicę Apostolską dla diecezji Stanów Zjednoczonych*, Prawo Kanoniczne 16 (1973) nr 1—2, s. 177—204; Por. Lefebvre, *De procedura in causis matrimonialibus concessa Conferentiae Episcopali USA*, Periodica de re morali canonica liturgica 4 (1970) 566—590.

31 sierpnia tego samego roku identyczne normy zostały przyznane diecezjom Australii, na wniosek tamtejszej Konferencji Biskupów⁴.

O specjalne uprawnienia dotyczące uproszczenia procedury sądowej w sprawach małżeńskich odniosły się do Stolicy Apostolskiej także Konferencje Biskupów innych krajów: Belgii, Anglii i Walii, Francji oraz Kanady. Sygnatura Apostolska, reskryptem z dnia 10 listopada 1970 r., przyznała niektóre z postulowanych uprawnień Konferencji Biskupów Belgii, zaś reskryptem z 2 stycznia 1971 r. — Konferencji Biskupów Anglii i Walii⁵. W odpowiedzi natomiast na wnioski biskupów Francji oraz Kanady Stolica Apostolska poleciła oczekiwać nowego dokumentu w dziedzinie procesu małżeńskiego, którym — wkrótce — okazało się *moto proprio Causas matrimoniales*⁶.

Uprawnienia udzielone trybunałom Belgii oraz Anglii i Walii zawierają szereg postanowień upraszczających niektóre momenty dotyczące postępowania w sprawach małżeńskich. Jest rzeczą charakterystyczną, że niemal żadne z tych postanowień nie znalazło się w ramach norm wspomnianego *moto proprio*, wydanego nieco później dla trybunałów całego Kościoła.

I. Uprawnienia udzielone trybunałom Belgii

Uprawnienia zawarte są w następujących punktach nie posiadających numeracji ciągłej:⁷

1) *Ad certitudinem moralem acquirendam, iudiciali depositioni concordii partium fide dignarum, omni specie collusionis absente, vis probativa contra valorem matrimonii deneganda non est, dummodo saltem unus testis omni exceptione maior habeatur atque praesumptiones, indicia aliaque adminicula concurrant* (podkreślenia w tekście, podobnie w pozostałych punktach).

Art. 117 instrukcji *Provida* wyklucza możliwość dowodu przeciwno ważności małżeństwa z sądowego zeznania samych małżonków⁸. Przytoczona zaś norma belgijska taką możliwość uznaje za

⁴ Lefebvre C., *Il motu proprio...*, s. 23 i 73.

⁵ Tekst uprawnień nie został opublikowany w AAS. Posługuję się tekstem zamieszczonym przez C. Lefebvre w dodatku nr 3 i nr 4 jego książki *Il motu proprio...*, s. 74—76.

⁶ Tamże, s. 23.

⁷ Brak ciągłości numeracji poszczególnych uprawnień nasuwa uzasadnione przypuszczenie, że nie wszystkie wnioski Konferencji Biskupów (oznaczone brakującymi numerami) zostały przez Stolicę Apostolską zaakceptowane pozytywnie.

⁸ *Depositio iudicialis coniugum non est apta ad probationem contra valorem matrimonii constituendam*; Por. Cappello F. M., *Summa Iuris Canonici*, t. III, Romae 1955, s. 372; Por. *S. Romanae Rotae Deci-*

dopuszczalną, jednak pod warunkiem, że będzie to zgodne — z wykluczeniem wszelkiej formy zмовy — zeznanie obydwu stron, poparte twierdzeniem przynajmniej jednego świadka wolnego od podejrzeń oraz domniemaniami, poszlakami i innymi dowodami pomocniczymi⁹.

Nowy przepis ułatwia ogromnie przeprowadzenie dowodu sądowego przeciwko ważności małżeństwa z zeznań stron. Konsekwencją zastosowania tej normy będzie z pewnością — w wielu przypadkach — skrócenie czasu trwania instrukcji dowodowej, a tym samym całego procesu. Tak np. w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni, dla urobienia sobie przez sędziego moralnej pewności o nieważności związku wystarczyłoby, w myśl normy, zgodne zeznanie strony przymuszanej i współmałżonka, poparte zeznaniem choćby sprawcy przymusu oraz domniemaniami, poszlakami itp.

Wypada nadmienić, iż cytowane wyżej normy specjalne dla Stanów Zjednoczonych nie zawierają tego rodzaju przepisu, nie zawierają go również postanowienia *Causas matrimoniales*.

2) *Iudex, audito defensore vinculi, de necessitate interrogationis iuratae peritorum iudicat, si eorundem relationes scriptae concordabunt apertaeque sint, et dummoda constet de authenticis subscriptionibus relationis*.

Przytoczona norma stanowi uchylenie przepisu art. 152 instrukcji *Provida*, nakazującego — w sprawach z tytułu niemocy płciowej lub choroby umysłowej — sądowe, zaprzysiężone zeznanie biegłych, po uprzednim złożeniu przez nich sądowi relacji pisemnych z wynikami dokonanych ekspertyz¹⁰. Gdy bowiem — w myśl normy — pisemne relacje biegłych są zgodne i szczerze i nie ma wątpliwości co do ich autentyczności, sędzia, po zapoznaniu się z opinią obrońcy węzła małżeńskiego, może zrezygnować z sądowego zeznania tychże biegłych. Tylko wówczas takie zeznania winny mieć miejsce, gdy — mimo zgodnych pisemnych relacji biegłych — sędzia uzna to za konieczne. Nie wolno zaś sędziemu pominąć ustnych zeznań biegłych, gdy ich opinie wyrażone na piśmie nie są zgodne

siones seu Sententiae, vol. LI, dec. 17. IV. 1959 coram Filipiak, n. 3—4, p. 214.

⁹ Norma przyznaje tym samym — *implicite* — moc dowodową przeciwko ważności małżeństwa zeznaniu jednego wiarogodnego świadka, gdy zbiega się ono ze zgodnym zeznaniem obydwu stron oraz domniemaniami, poszlakami i innymi dowodami pomocniczymi. Por. kan. kan. 1789, 1790 i 1791 K.P.K. oraz art. 136 § 1 instrukcji *Provida*.

¹⁰ *Exhibitis relationibus, instructoris erit peritos vocare, ut singillatim suas conclusiones recognoscant et iuramento confirment et quaestionibus a vinculi defensore opportune concinnatis respondeant*.

lub istnieje wątpliwość co do ich autentyczności¹¹. Tak więc przepis nie uchyla w każdym przypadku art. 152 cytowanej instrukcji.

Normy amerykańskie, mówiąc o udziale biegłych w procesie małżeńskim idą znacznie dalej, znosząc m. in. całkowicie tj. dla każdego przypadku obowiązek ustnych, sądowych świadectw rzeczoznawców¹².

3) *Ad mulieris inspectionem corporalem duo gynaecologi vel duae obstetrices ex officio designentur. Quae inspectio, servatis christianae modestiae regulis, peragatur, praesente aliqua honesta muliere si id, attentis conditionibus loci et moribus populorum, vel iudex prudenter existimaverit vel mulier inspicienda petierit.*

Kan. 1979 § 2 i 3 K.P.K. przepisuje — w sprawach z tytułu niemocy płciowej — badanie kobiety przez dwie biegłe akuszerki lub dwóch biegłych lekarzy w obecności jakiejś poważnej kobiety, zwanej matroną. Podobne sformułowanie w tym względzie zawiera art. 150, 2° instrukcji *Provida*¹³.

Podany wyżej przepis norm belgijskich modyfikuje regułę prawa powszechnego wymagając obecności matrony podczas oględzin lekarskich kobiety jedynie wówczas, gdy tak zadecyduje roztropnie sędzia, uwzględniając warunki miejscowe i obyczaje ludności, lub gdy zwróci się o to sama badana kobieta. Można przeto powiedzieć, że obowiązek obecności matrony zostaje — w zasadzie — uchylony.

Poza tym w nowym przepisie można dostrzec jeszcze inną zmianę w stosunku do cytowanych wyżej przepisów K.P.K. oraz instrukcji *Provida*. Kodeks mianowicie a za nim „*Provida*”, mówiąc o badaniu kobiety przez biegłych, na pierwszym miejscu stawiają biegłe — kobiety, a dopiero na drugim planie przewidują udział biegłych — mężczyzn, przy czym zastosowanie tej drugiej możliwości wymaga w zasadzie wyrażenia zgody przez badaną kobietę (niekiedy jednak taką formę może wyznaczyć kolegium sędziowskie). Tymczasem norma belgijska na pierwszym miejscu stawia tu dwóch lekarzy, nazywając ich zresztą wyraźnie ginekologami, a dopiero w dalszej kolejności przewiduje udział dwóch biegłych kobiet (aku-

¹¹ Norma mówi o biegłych w liczbie mnogiej. Jednak w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu choroby umysłowej wystarczy udział jednego biegłego. Por. art. 151 *Provida*.

¹² Por. Pieronek T., art. cyt., s. 193—194.

¹³ *Ad inspiciendam mulierem deputentur duae mulieres, si adsint, quae in arte medica laurea doctorali et experientia sint praeditae vel, ex mulieris consensu aut ex decisione collegii, duo medici, sin minus duae obstetrices vere peritae. Corporalis mulieris inspectio fieri debet regulis christianae modestiae plene servatis et adstante semper honesta matrona ex officio designanda.*

szerek). Kontekst i sformułowanie przepisu sugerują jednak, że wybór biegłych — mężczyzn lub kobiet — należy do samej zainteresowanej, która ma być poddana ekspertyzie.

5) *Appellations a defensore vinculi prioris instantiae interposita, iudices secundae instantiae, post debitum examen, interveniente defensore vinculi secundae instantiae, pro natura causae, aut intra brevissimum terminum, collegialiter sententiam ferunt, allatis, saltem summario modo, motivis decidendi, aut iuxta praxim communem procedant.*

Przede wszystkim należy stwierdzić, iż obowiązek apelacji przez obrońcę wężła I instancji — w wypadku orzeczenia nieważności małżeństwa — został zachowany, podobnie zresztą jak w normach wydanych dla Stanów Zjednoczonych¹⁴. Odrębnością normy belgijskiej w stosunku do prawa powszechnego — kan. 1595 oraz art. 213 instrukcji *Provida* — jest uproszczenie procedury II instancji, w której znajdzie się sprawa na skutek apelacji obrońcy wężła I instancji¹⁵.

W takim przypadku akta sprawy studiuje najpierw obrońca wężła przygotowując swoje uwagi. Z kolei ze sprawą zapoznają się sędziowie, którzy bądź to — w bardzo krótkim terminie czasowym — wydają wyrok przytaczając, przynajmniej sumarycznie, motywy rozstrzygnięcia, bądź to postępują zwykłym trybem II instancji. Jakkolwiek nie ma o tym wyraźnej wzmianki w tekście, to jednak należy przypuszczać, że wspomniane wydanie wyroku w bardzo krótkim czasie dotyczy ewentualnego zatwierdzenia wyroku I instancji orzekającego nieważność małżeństwa. Dotyczyłoby to spraw nie budzących poważniejszych wątpliwości co do słuszności ich rozstrzygnięcia przez niższą instancję. W przypadku zaś istnienia tego rodzaju wątpliwości pozostałby sędziom zwykły tryb postępowania, przewidziany przez prawo powszechne dla II instancji.

Przepis zaznacza, że I instancja, także w wypadku skróconego trybu działania, wydaje się wyrok kolegialnie. Nie wystarczy zatem rozstrzygnięcie samego tylko przewodniczącego kolegium. Należy ponadto zauważyć, że omawiana norma mówi wyraźnie o wyroku a nie o dekrete kolegium II instancji.

Wypada zaznaczyć, że normy amerykańskie jeszcze bardziej skracają i upraszczają postępowanie II instancji¹⁶. Zaś przepis

¹⁴ Por. Pieronek T., art. cyt., s. 198.

¹⁵ *In gradu appellationis eodem modo et ratione ac in prima instantia...*; Por. Torre J., *Processus matrimonialis*, Neapoli 1956, s. 408.

¹⁶ Por. Pieronek T., art. cyt., s. 197—199.

rozd. VIII motu proprio *Causas matrimoniales* modyfikuje i upraszcza procedurę II instancji — w wypadkach apelacji od wyroku niższej instancji orzekającego nieważność małżeństwa — w trybunałach całego Kościoła. Należy przy tym powiedzieć, iż tenże przepis motu proprio zamyka w sobie to wszystko, o czym mówi norma belgijska wprowadzając nadto — poza większą precyzją sformułowania — pewne nowe elementy w zakresie samego uproszczenia postępowania II instancji¹⁷.

Ponadto „Uprawnienia” informują, że na wniosek Konferencji Episkopatu Belgii, Kongregacja dla Dyscypliny Sakramentów św., reskryptem z dnia 7 listopada 1970 r., udzieliła zezwolenia ordynariuszom miejsc na terenie Belgii za inicjowanie procesu małżeńskiego „super rato et non consummato”¹⁸. Zezwolenie to zostało następnie rozszerzone w odniesieniu do ordynariuszów miejsc całego Kościoła, zgodnie z postanowieniem instrukcji wymienionej Kongregacji *Dispensationis matrimonii* z 7 marca 1972 r.¹⁹.

II. Uprawnienia udzielone trybunałom Anglii i Walii

Arcybiskup Westminsteru, w imieniu ordynariuszów Anglii i Walii, zwrócił się do Stolicy Apostolskiej o nadanie trzech określonych uprawnień dla tamtejszych trybunałów, tytułem próby (*ad experimentum*), na okres trzech lat. Dwa z nich zostały udzielone w myśl petycji, zaś trzecie — z pewnymi modyfikacjami w stosunku do prośby.

Wnioski, które po wyrażeniu zgody Sygnatury Apostolskiej stały się normami, brzmiały następująco:

1) *Ut capitibus competentiae in can. 1964 statutis addatur caput domicilii partis actricis etiamsi acatholica sit.*

Kan. 1964 wskazuje jako sąd kompetentny do przyjęcia sprawy o nieważność małżeństwa trybunał miejsca zawarcia ślubu oraz trybunał stałego lub czasowego miejsca zamieszkania strony pozwanej.

¹⁷ M. in. motu proprio, w normie VIII-ej, mówi o dekrete II instancji zatwierdzającym, lub nie, wyrok I instancji, od którego apelował obrońca węzła. Por. Grzywacz J., *Zmiany w procesie małżeńskim wprowadzone przez motu proprio „Causas matrimoniales”*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 19 1972) z. 5, s. 46—47.

¹⁸ *Praeter has immutationes iuris processualis, sequens petitio facta est a Conferentia Episcopali Belgica: „Permittatur Ordinario loci ut, sine praevio recurso ad S. Congregationem, causa inconsummationis immediate instruat in Curia episcopali ac dein omnia acta et documenta huius causae S. Congregationi transmittantur”.* S. Congregatio de disciplina Sacramentorum, rescripto diei 7 novembris 1970, gratiam concessit.

¹⁹ AAS 64 (1972) 244—252.

Jednak, gdy chodzi o małżeństwo mieszane, ten sam przepis wskazuje — obok trybunału miejsca zawarcia ślubu — sąd stałego lub czasowego miejsca zamieszkania strony katolickiej, choćby stanowiła ona stronę powodową²⁰.

Art. 6 § 3 instrukcji *Provida* zezwala małżonce katolickiej, choćby prawnie nie separowanej od męża — akatolika, na wniesienie skargi do sądu własnego czasowego miejsca zamieszkania lub do sądu stałego miejsca zamieszkania męża²¹.

Nowością normy angielskiej jest zezwolenie na wnoszenie spraw małżeńskich przez powoda do trybunału własnego stałego miejsca zamieszkania, niezależnie od tego czy jest nim strona katolicka, czy akatolicka. Warunkiem do wniesienia skargi jest tu jedynie posiadanie przez powoda stałego miejsca zamieszkania; zamieszkanie czasowe nie uprawnia do wnoszenia spraw do trybunału tegoż miejsca zamieszkania. Łatwo więc zauważyć, że w stosunku do kobiet — katoliczek norma angielska ma tu węższy zakres od normy art. 6 § 3 instrukcji *Provida*, która, jak wyżej zaznaczono, uprawnia taką powódkę do wniesienia sprawy do sądu swego czasowego, a nie koniecznie stałego miejsca zamieszkania.

Można przypuszczać, że powiększenie możliwości wyboru sądu kompetentnego w sprawach małżeńskich wiąże się z okolicznością licznych małżeństw mieszanych istniejących na terenie Anglii i Walii.

Normy amerykańskie zawierają podobny przepis²². Nie znają go zaś normy motu proprio „*Causas matrimoniales*”.

2) *Ut praevio consensu Ordinarii dioecesis competentis, eiusdem nationis, fas sit transferre competentiam ad quodlibet aliud Tribunal, intra fines Angliae et Valliae, quod paratum sit ad causam acceptandam, quotiescumque validae adsint graves rationes, praesertim rationes iustitiam celerius administrandi.*

Przepis zezwala na przeniesienie sprawy, toczącej się w jednym z kompetentnych trybunałów, do jakiegokolwiek innego sądu znajdującego się w granicach Anglii i Walii, gotowego ją przyjąć. Takie przeniesienie sprawy, poza zgodą trybunału „ad quem”, uwarunkowane jest nadto zgodą ordynariusza, w którego trybunale roz-

²⁰ Por. Torre J., dz. cyt., s. 41—42.

²¹ *Uxor catholica, etsi a viro non legitime separata, virum acatholicum convenire potest vel coram Ordinario proprii ac distincti quasi — domicili, vel coram Ordinario domicili viri* (Comm. Pont., 14 Iulii 1922 ad can. 93 et 1964).

²² Por. Pieronek T., art. cyt., s. 185—186.

patrywana jest ona aktualnie oraz istnieniem bardzo poważnych racji, do których przede wszystkim zalicza się moment szybszego wymiaru sprawiedliwości.

Normę należy uznać za wyjątkowo daleko odbiegającą od prawa powszechnego, nie zawartą zresztą — w takim ujęciu ani w uprawnieniach specjalnych dla trybunałów Stanów Zjednoczonych, ani w motu proprio *Causas matrimoniales*²³. Może mieć ona bardzo duże znaczenie w praktyce przyczyniając się skutecznie do szybszego rozstrzygnięcia spraw małżeńskich.

Kolejnymi normami są cztery dalsze przepisy będące dosłownym powtórzeniem normy 1-szej, 2-ej, 3-ej i 5-ej omówionych wyżej uprawnień belgijskich.

Zakończenie

Udzielone trybunałom Belgii oraz Anglii i Walii uprawnienia w zakresie procesu małżeńskiego są wyrazem panujących w tej dziedzinie tendencji, zmierzających w pierwszym rzędzie do uproszczenia i skrócenia postępowania sądowego. Normy uwzględniają potrzeby lokalne terytoriów, dla których zostały wydane. Przyczynią się one z pewnością do szybszego rozstrzygnięcia przez tamtejsze trybunały spraw małżeńskich, rejestrowanych zresztą coraz liczniej przez sądy kościelne na całym świecie²⁴.

Neiktóre z postanowień zasługują na szczególniejsze uwzględnienie gdy chodzi o *lex ferenda*, a zwłaszcza te, których zabrakło w dyspozycjach motu proprio „*Causas matrimoniales*”²⁵. Do nich należy zaliczyć: pierwszą i drugą normę belgijską oraz drugą normę ustanowioną dla Anglii i Walii.

²³ Por. Tamże, s. 196.

²⁴ W r. 1961, w trybunałach całego Kościoła, było rozpatrzonych 3519 spraw małżeńskich, w r. 1962 — 3540, w r. 1963 — 3647, w r. 1964 — 3677. Por. L e f e b v r e C., *Il motu proprio...*, s. 21, przyp. 4.

²⁵ Postanowienia motu proprio *Causas matrimoniales* nie uchylili wydanych wcześniej norm specjalnych dla Stanów Zjednoczonych, jak to wynika ze sformułowania końcowej klauzuli tegoż motu proprio oraz przyjętej interpretacji kan. kan. 71 i 60 K.P.K. Por. Van Hove A., *De rescriptis*, Mechliniae — Romae 1936, s. 265. Potwierdziła to oficjalna odpowiedź udzielona przewodniczącemu Konferencji Biskupów USA w dniu 19 lipca 1971 r. Por. L e f e b v r e C., *Il motu proprio...*, s. 63; Analogicznie należy powiedzieć o uprawnieniach udzielonych trybunałom Belgii oraz Anglii i Walii.

**Facultates concessae tribunalibus ecclesiasticis Belgiae, Angliae
et Valiae in processu matrimoniali instruendo**

SUMMARIUM

Attentis precibus Conferentiarum Episcopaliū Belgiae nec non Angliae et Valiae, Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae, respectivis rescriptis diei 10 novembris 1970 an. et 2 ianuarii 1971 an., tribunalibus ecclesiasticis earundem nationum aliquas facultates in causis matrimonialibus petraetandis ac definiendis concedit. Hae facultates ad iustitiam celerius administrandam tendunt atque ipsum processum matrimonialemp simpliciozem ac facilliozem reddunt.

Normae concessae tribunalibus Belgiae ad sequentes quaestiones attinent: 1) vis probativa contra valorem matrimonii ex depositione partium, 2) interrogatio iudicialis peritorum, 3) inspectio corporalis mulieris, 4) appellatio a defensore vinculi primae instantiae interposita, 5) instructio causarum inconsummationis matrimonii.

Facultates pro tribunalibus Angliae et Valiae de sequentibus quaestionibus tractant: 1) competentia tribunalis ex capite domicilii partis actricis, 2) possibilitas transferendi competentiam ad aliud tribunal. Praeteraa de quaestionibus prima, secunda, tertia et quinta ex normis belgicis sumptis dicitur.

Facultates de quibus agitur non faciunt obiectum dispositionum litterarum apostolicarum motu proprio datarum „Causas matrimoniales” diei 28 martii 1971 an.